

5. Шишкин В. А. «Полоса признаний» и внешнеэкономическая политика СССР (1924-1928 гг.) / В. А. Шишкин. – Л. : Наука, 1983. – 365 с.
6. Куликов А. Концессии 20-х годов / А. Куликов // Международная жизнь. – 1989. - № 3. – С. 87-95.
7. Донгаров А. Г. Иностраный капитал в России и СССР / А. Г. Донгаров. – М. : Международные отношения, 1990. – 164 с.
8. Писаренко А. И. Лесное хозяйство России: от пользования – к управлению [Электронный ресурс] / А. И. Писаренко, В. В. Страхов. – М. : Юриспруденция, 2004. – Режим доступа к книге: <http://www.booksite.ru/fulltext/les/noy/eho/zya/yst/vo/>
9. Репневский А. В. Капитан Ф. Прютц – видный норвежский промышленник, гибкий политики... и слабый вице-консул [Электронный ресурс] / А. В. Репневский // Скандинавские чтения 2006 года: этнографические и культурно-исторические аспекты: сборник статей / [отв. ред. И. Б. Губанов]. – Санкт-Петербург : МАЭ РАН, 2008. – 559 с. – Режим доступа к статье: http://www.kunstkamera.ru/files/lib/978-5-88431-162-6/978-5-88431-162-6_50.pdf. – Название с экрана.
10. Ломов А. Советская республика и иностранный капитал / А. Ломов // Народное хозяйство. – 1919. – № 3. – С. 11-16.
11. Лесные концессии // Экономическая жизнь. – 1923. – 18 марта. – С. 4.
12. Дергачёва Н. П. Концессии / Н. П. Дергачёва. – Л. : Рабочее изд-во «Прибой», 1925. – 75 с.
13. Лесные концессии // Торгово-промышленная газета. – 1923. – 27 сентября. – С. 2.
14. Лесная концессия «Русснорвеголес» // Торгово-промышленная газета. – 1923. – 6 октября. – С. 2.
15. Данишевский К. Работа лесопромышленных концессий Севера / К. Данишевский // Экономическая жизнь. – 1925. - 22 мая (№ 115). – С. 3.
16. Яковенко Ю. Л. Концесійна політика радянської держави у 20-ті рр. XX ст.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 / Яковенко Юлія Леонідівна. – Харків, 2007. – 223 с.
17. Материалы о работе АО «Русснорвеголес» за 1926/27 гг. 1927. – РГАЭ. – Ф. 3429. ВСНХ СССР. – Оп. 3. – Т. 1. – Д. 1311.
18. Материалы о работе АО «Русснорвеголес» за 1925/26 гг. 1926. – РГАЭ. – Ф. 3429. ВСНХ СССР. – Оп. 3. – Т. 1. – Д. 1310.
19. История социалистической экономики СССР: В 7-ми т. / [под ред. В. А. Виноградова]. – М. : Наука, 1976 – . - Т. 2. Переход к нэпу. Восстановление народного хозяйства СССР. 1921-1925 гг. – 1976. - 479 с.
20. Проекты постановлений СНК СССР и справки. 1929. – ГАРФ. – Ф. 8350. ГФК. – Оп. 1. – Д. 58.

Яковенко Ю. Л. Особенности концессионной политики СССР на примере лесных концессий (1920-е годы)

В статье анализируется работа смешанных акционерных обществ, которые в 1920-х годах получили в концессию лесные площади на севере России. Выявлены причины привлечения иностранных инвестиций на концессионной основе в лесную промышленность. Уделяется внимание взаимоотношениям иностранных предпринимателей с представителями советской стороны. Установлено, что главную роль в сворачивании работы лесных концессий и всей концессионной политики сыграли идеологические противоречия.

Ключевые слова: концессия, концессионная политика, концессионер, смешанное акционерное общество, иностранная фирма.

Yakovenko Yu. L. Peculiarities of concession policy of the USSR by example of forest concessions in 1920th

This article analyzes the work of the mixed corporations, which received the wood areas in the concession in the north of Russia, in 1920th. The reasons for the attraction of foreign capitals into forest industry on a concession basis are revealed. Particular attention is paid to relations of foreign entrepreneurs with the Soviet representatives. It is determined that the subjective factors based on ideological contradictions play the main part in the curtailing of forest concessions and concession policies.

Keywords: concession, concession policy, the concessionaire, mixed corporation, foreign firm.

УДК 94(44):329.79"196"

А. Ю. Власова

СТАНОВЛЕННЯ ЖІНОЧОГО РУХУ ФРАНЦІЇ У ШІСТДЕСЯТІ РОКИ ХХ ст.

Стаття присвячена питанням формування жіночого руху, ідейним та теоретичним витокам філософії французького фемінізму «другої хвилі». Розглядаються умови становлення жіночого руху. Розкриваються його особливості як складової частини соціально-рушійної сили французького суспільства шістдесятих рр. ХХ ст. в умовах соціальної кризи. Встановлюються головні задачі діяльності жіночого руху, соціально-політична теорія.

Ключові слова: жіночий рух, Франція, соціальний рух, «друга хвиля» фемінізму, суспільство, соціальна криза.

Формування суспільства гендерної рівності є одним із основних принципів становлення демократичного суспільства в Західній Європі. Провідним принципом політики сучасних європейських держав є забезпечення прав людини як громадянина. Проблема дискримінації, емансипації та обмеження прав і можливостей жінок в післявоєнному суспільстві приводить до виникнення руху визволення. В основу його ідей були покладені пріоритетні для існування жінки в світі поняття – демократичність, воля та рівність. Головною метою жіночого руху стала боротьба за зміну всієї існуючої соціальної системи. Принципи гендерного паритету та балансу є основними для реалізації прав людини, обов'язковими при становленні правової демократичної держави.

Історіографія питання є досить неоднозначною. Жіночий рух Франції другої половини ХХ ст. предствлений у ракурсі ґендерних і фемінологічних досліджень (О.А. Вороніна, Є.М. Зуйкова [11], М.Г. Котовська [12], Т.Г. Полухтович, Н.Л. Пушкарьова, Л.П. Реліна, С.В. Шакірова). Зокрема, науковцями розглядаються проблеми методологічного характеру. Існує ряд історичних праць, у яких питання жіночого руху Франції знайшло часткове відображення як приклад і аналіз досвіду у порівнянні із розвитком жіночого руху в інших країнах (В.А. Агеєва [20], С. Айвазова [18], М. Арбатова [13], Г.І. Зверева, І.А. Жеребкіна). У більшості сучасних наукових праць ставиться акцент на розкритті феміністичної теорії, проте ці дослідження розробляються переважно у галузі філософії, соціології, філології та психології.

Метою статі є спроба встановлення ідейних витоків, характеру жіночого руху, його функцій та задач в умовах соціально-політичної кризи у Франції шістдесятих років ХХ ст. Головне завдання нашого дослідження – аналіз становлення жіночого руху та його соціально-політичної теорії.

У другій половині ХХ ст. європейський жіночий рух проходить своє становлення у рамках теорії, основою якої є проблема подолання стереотипу існування жінки в суспільстві. Франція стає осередком пробудження жіночої самосвідомості, що приводить до відродження жіночого руху, який в історіографії називається «другою хвилею» фемінізму. Жіночий рух у Франції поширюється саме в період гострої соціальної активності суспільства, що знаходить своє відображення в подіях Червоного травня 1968 р. Жіночий рух після бурхливих травневих подій переростає із течії, складової соціального руху в справжню революцію, яка в історіографії отримала назву «Рожева» або «Жіноча» революція [1; 2, с.76].

У шістдесяті роки ХХ ст. Франція проходить швидку модернізацію економіки. Президентом республіки Шарлем де Голлем впроваджуються ідеї та концепції політики «жорсткої економії», яка за умов жорсткого контролю й авторитарної влади мала величезний успіх та згодом справила сприятливий вплив на розвиток країни. Модернізація економіки виводить країну на новий рівень, активно розвиваються науково-технічні галузі виробництва [3, с. 95].

Наука стала безпосередньою визначальною силою для розвитку промисловості, транспорту, сільського господарства. Протягом 1958-1968 рр. обсяг промислового виробництва Франції збільшився на 66% у порівнянні з післявоєнними роками. Обсяг зовнішньої торгівлі майже в чотири рази перевищив довоєнний рівень. До 1965 р. Франція ліквідувала свою заборгованість перед США і знову стала країною-кредитором. Вона вийшла на третє місце у світі з експорту капіталу. Особливістю соціально-економічного життя Франції стала імміграція робочої сили. Бурхливий промисловий підйом шістдесятих років ХХ ст. зумовив заохочення урядом в'їзду до країни нового великого числа іноземних робітників [4, с.103].

Під впливом Науково-технічної революції змінилася соціальна структура французького суспільства. Попри стабільний розвиток економіки та політики у країні назріває соціальна криза, спричинена втратою де Голлем діалогу з суспільством. Намагаючись вивести країну на високий економічний рівень та прагнучи отримати стабільне місце в міжнародній політиці, президент недооцінив роль ідеології. Освічені та кваліфіковані французи не сприймають політику президента республіки Шарля де Голля. Відбувається формування суспільства зі своїм баченням сучасних норм поведінки та відносин між людьми, в родині, на роботі тощо. Воно виступає за соціокультурні зміни шляхом подолання жорсткої політики та застарілих форм суспільної моралі [3, с.93-94].

Основною рушійною силою соціально невдоволених серед французького суспільства стала молодь, яка сформувала студентський рух. У кінці шістдесятих рр. ХХ ст. студенти у Франції були значною частиною суспільства, їх налічувалося близько 700 тис. Впродовж десятиліть існуюча французька система вищої освіти перестала задовольняти частину студентської аудиторії. Внутрішній розпорядок університетів країни, що стосується як учбового процесу, так і умов проживання в гуртожитках, був суворим і вимагав підпорядкування встановленим правилам [4, с.105]. На початку 68-го року у Франції налічувалося до 500 тис. безробітних, з них 150-200 тис. становила молодь. На відміну від попередніх років, безробіття охопило і осіб інтелектуальної праці [5, с.53].

Починаючи з 1966 р., студенти все частіше відкрито виражали своє невдоволення проти існуючої системи освіти. Вони виступали з вимогою надати їм право брати участь у вирішенні ряду питань самостійно, зокрема тих, що стосувалися умов їх життя та методів навчання. У студентському середовищі зростала популярність груп ліворадикального характеру [4, с.105].

Група ліворадикального та ультралівого характеру фактично була нашаруванням політичних теорій соціалістичного напрямку, який став згодом ідеологією соціального бунту. Молодіжні групи, інтелектуальні організації в шістдесяті роки ХХ ст. отримали назву «нових лівих», або «гошистів» (від фр. Gauchisme – ліві) [5, с.55]. В основі соціально-політичних теорій лежали ідеї анархізму і троцькізму, що в сукупності можна характеризувати як антиавторитарний соціалізм. Теорії тісно пов'язували радикальне мистецтво з політикою, що притягувало безліч інтелектуальної молоді [5, с.12].

Молодь шістдесятих ХХ ст. – це діти першого післявоєнного «бебі-буму», які не знали, що таке війна. Вони із шаленою ініціативністю сформували власну систему цінностей, що відповідала сучасним умовам. Результатом цього стало виникнення класичної проблеми непорозуміння між поколіннями [6, р.70]. Французьке суспільство вступає в період своєї інтелектуальної модернізації, наслідком чого стали соціальні хвилювання. Суспільство вимагає не тільки покращення побутових умов життя, зміни трудового законодавства, пенсійних реформ. Воно виражає свій погляд на необхідність змін застарілих правил, відхід від буржуазної моралі та сексуальної обмеженості. Французьке суспільство переживає своєрідний емоційний вибух, який тягне за собою ряд маніфестацій та протестів, особливістю яких є масовість. Суспільство стає солідарним, відбувається злиття студентських, робітничих, селянських та жіночих рухів [7, с.144].

Перші виступи пройшли на околицях Парижа. В 1967 р. студентство університетського комплексу Нантеру, де знаходилися гуманітарні факультети Сорбонни, виявило своє невдоволення. 21 листопада того ж року активісти захопили будівлю адміністрації з вимогою допустити їх до участі в роботі органів самоврядування університету. У грудні вже по всій Франції пройшов «Тиждень дій студентів», у якому брали участь студенти Парижа, Меца, Діжона, Лілля, Реймса і Клермон-Феррана [8, р.104]. Влада намагалася замовчувати ці виступи, але 22 березня 1968 р. в Нантері 142 студенти захопили поверх адміністративного корпусу і зайняли зал ради професорів. Декан Нантеру П'єр Граппен зреагував миттєво, відмінивши заняття до 1 квітня. Проте вже 2 квітня майже 1000 студентів захопили найбільшу аудиторію та провели там політичний диспут. На початку травня 1968 р. університет було закрито [8, с.104].

Закриття університету в Нантері стрімко змінило ситуацію в Сорбонні. Озброєна підручними засобами молодь 2 травня 1968 р. пройшла вулицями Парижа, що викликало паніку у керівництва університету. Небезпека студентського бунту активізувала рішучі дії з боку ректорату. Керівництво Сорбонни висунуло учням пропозицію розійтись, проте ігнорування наказу з їхнього боку змусило ректорат вдатися до допомоги служб правопорядку. Демонстрація була швидко придушена [9].

13 травня 1968 р. в столиці відбулася потужна демонстрація. Учасники вийшли на вулиці з гаслами «Десяти років вистачає!», «Де Голль, до побачення!», «Біжи, товариш, за тобою старий світ!», «Щастя – це нова ідея!» тощо [9]. Маса демонстрантів включила в свої лави студентів, ліцеїстів, робітників та жінок. Серед демонстрантів особливе місце займали відомі філософи, з рядів «нових лівих», які своїми поглядами надихали повстанців та стали їх ідейними лідерами (Ж.П. Сартр, С. де Бовуар, А. Камю, К. Лефор, К. Касторіадіс). Робітничі профспілки, особливо Загальна конфедерація праці, також більше не могли залишатися осторонь. У них з'явився реальний шанс атакувати уряд, що перебував в розгубленості, і домогтися великого підвищення зарплати [9].

Загальний одноденний страйк швидко досяг величезного розмаху. Більшість підприємств і банків припинили роботу, зупинився транспорт. Демонстранти вимагали підвищення заробітної плати, поліпшення соціального забезпечення, впровадження заходів проти безробіття. Робітничий рух під час страйку виходить із-під контролю профспілок. За декілька днів загальне число страйкарів досягло 10 млн. [4, с.106]. Конфлікт вийшов за межі звичайної демонстрації студентів. Протягом тижня країна перетворюється на осередок анархізму, маніфестації не припиняються ані на один день протягом всього травня 1968 р. Весь Париж сколихнули протести, що закликали проти жорстких порядків капіталізму, відмови від життєвих засад буржуазного покоління та поліпшення їх соціального становища [9].

Після врегулювання ситуації французьким урядом, який розпочав переговори з профспілками і підприємствами, соціальний бунт протягом червня 1968 р. пішов на спад. Ситуація залишалася напруженою лише через ліві сили, що керували основною масою демонстрантів – студентством, яке, в свою чергу, вимагало негайної відставки уряду [4, с.106]. Завершення виступів та їх результати мали величезний вплив на соціально-політичне життя Франції. Враховуючи сумний урок травневих подій, президент республіки вирішив удосконалити внутрішню політику. Було підтверджено скорочення робочого тижня до 40 годин без зменшення заробітної плати і прийняті зобов'язання щодо поліпшення професійної освіти [4, с.106].

Соціальний бунт травня 1968 р. став масовою спробою повстання проти застарілих норм і виступом за оновлення соціального життя в усіх його аспектах. Аналізована історична подія стала культовою для бунтарів усього світу протягом другої половини ХХ ст. Вона була прикладом і фундаментом, що спонукав до дій демонстрантів різних напрямів не тільки у Франції, але й за її межами. Вона змінила більшість поглядів щодо ставлення і розуміння власної свободи [10].

У цей час в масі соціальних вибухів відбувається виокремлення та консолідація жіночого руху. В умовах соціальної кризи шістдесятих рр. ХХ ст. у Франції відбувається пробудження жіночої самосвідомості. Починається новий виток в історії жіночого руху, який проходить своє становлення як соціально-політична теорія. Це було зумовлено підйомом соціальної активності працюючих жінок, кількість яких значно зросла за останнє десятиліття. Змінюються соціальні пріоритети жінок та їх імідж. Відмовившись від ролі дружини-домогосподарки і помічниці чоловіка, жінка прагнула до самовираження, соціального визнання як рівноправного партнера чоловікові [11, с.139]. Значна частина французьких жінок отримує вищу освіту і займається високопрофесійними видами діяльності. Зростає кількість працюючих заміжніх жінок з вищою освітою, які мають 1-2 дітей, на 1962 р. вони складають близько 15-20% від загальної кількості працюючих жінок [12, с.192].

Жіночий рух як рівноправний суб'єкт суспільної свідомості зосереджує увагу на найбільш гострих та актуальних соціальних, політичних та економічних питаннях. Саме політичні тенденції, соціальне становище жінок, соціальні рухи склали підґрунтя для активного формування жіночих клубів і організацій, що і стали основою жіночого руху [13]. Більшість жіночих угруповань та клубів є політизованими, вони беруть участь у політичних диспутах, що проходять майже щодня на університетських зустрічах поза аудиторіями, які в своїй більшості були притулком для ліворадикально спрямованої молоді, ідеї та погляди якої підтримують жінки [14; 15].

Основною філософською позицією жіночого руху стають ідеї екзистенціалізму, які ставили в центр людського існування питання свободи вибору та відповідальності кожного за своє власне життя. Осмислення жіночого існування в світі стало перешкодою для самореалізації жінки як особистості в умовах швидкого розвитку сучасного суспільства та держави [16].

«Друга хвиля» фемінізму була інтелектуальним та ліберальним рухом жінок. Під впливом філософії екзистенціалізму та ліворадикальної політичної направленості і склалися погляди жіночого руху.

Основні принципи жіночих ідей були сформовані на основі історико-філософського дослідження Симони де Бовуар, яке вмістило увесь комплекс проблем, пов'язаних із жіночим рівноправ'ям в сучасному французькому суспільстві. Теорія письменниці, філософа-екзистенціаліста, сповнена ідеалізації соціалізму і природничо-наукового аналізу. Досліджуючи міфологію, літературу, національні традиції і цінності, систему виховання дівчат, сімейні моделі, вона показує, що причини залежності становища жінки не в біологічних відмінностях, правовій чи соціально-економічній нерівності, а в історично сформованій уяві про жінку в суспільстві та культурі. Вона розсіяла догму про природність сексуального розподілу праці, поставила проблему історичності існуючого стереотипу мислення і сприйняття гендерних відмінностей характерного для тогочасного європейського суспільства [17].

Жінки в повоєнному суспільстві займали другорядне місце, відносини між статями не були гармонійними, навіть незважаючи на те, що жінки почали посідати важливе місце не тільки в сім'ї, а й у суспільно-економічному житті. Вони стали економічно незалежними, тому що у результаті воєнної скрути та післявоєнної кризи жінки займали робочі місця незалежно від своїх антропологічних чи біологічних особливостей. Отримавши свої виборчі права, жінки сформуvalи новий погляд на світ, в якому живуть, та вимагали рівноправного місця в суспільно-політичному житті [18, с.165].

Жіночий рух протягом шістдесятих років ХХ ст. набув нового смислового змісту і розширив свої пріоритети. Це пов'язано з тим, що сформувалась нова система цінностей і ідеалів, в умовах якої розвивається феміністична теорія, що спирається на громадянські, демократичні права. Змінюються родинні взаємини, проходить формування нової моделі сім'ї і поведінки [11, с.138]. Жінка шістдесятих років ХХ ст. розглядала себе як особистість, що проходить своє становлення як рівного та повноцінного суб'єкта суспільства. Зберігаючи свою «жіночість», вона розуміє своє основне завдання в подоланні розриву між рівністю можливостей і прав, досягненні справжньої правової рівності з чоловіками [18].

Жіночий рух отримує нову сутність через поєднання теорії з практикою. Взявши активну участь в події 1968 р., французькі жінки встановлюють цілі та завдання своєї подальшої діяльності. Розпочавши з політичних демонстрацій і участі в соціальних рухах шістдесятих років ХХ ст., «друга хвиля» фемінізму поступово перейшла в автономну фазу. Вона отримала важливий досвід та встановила власні завдання, створила незалежні жіночі структури: групи пробудження свідомості, курси жіночих і феміністських досліджень в університетах, кризові центри для жінок, національні асоціації жінок [11, с.138].

Отже, політичні тенденції, суспільне становище жінок та активна участь у соціальному русі протягом шістдесятих років ХХ ст. стали підґрунтям для становлення соціально-політичної теорії жіночого руху, що визначає пріоритети його подальшої діяльності. Складається імідж та ідеал французької незалежної жінки. Теорія жіночого руху ставить в центр питання людського існування, свободи вибору та відповідальності кожного за своє власне життя. Осмисливши жіноче існування, причини жіночої емансипації в суспільстві, визначивши існуючі перешкоди для самореалізації жінки як особистості в умовах розвитку сучасного суспільства та держави, жіночий рух вступає в фазу своєї соціально-політичної активності. Поряд із соціально-політичними рухами та організаціями жіночий рух зробив вагомий внесок у розвиток соціального прогресу, соціальної справедливості та затвердженні гуманістичних принципів в суспільстві, де рівноправне місце жінки є однією із основних складових формування демократичної держави.

Джерела та література

1. Словарь гендерных терминов / [Под ред. А. А. Денисовой]. — М. : Информация XXI век, 2002. — 256 с.
2. Пушкарева Н. Л. Гендерный подход в исторических исследованиях // Вопросы истории. — 1998. — № 6. — С. 76-87.
3. Всемирная история новейшего времени / [И. О. Змитрович, Г. М. Кривошецкий, М. Я. Колоцей и др.; под ред. Л. А. Колоцей]. — Гродно: ГрГУ, Ч.2: 1945 — начало XXI в. — 2002. — 207 с.
4. Арзаканян М. Ц. Политическая история Франции XX века / М. Ц. Арзаканян. — М. : «Высшая школа», 2003. — 157 с.
5. Сидоров А. Н. Жан-Поль Сартр и либертарный социализм во Франции (50-70-е гг. XX в.) / А. Н. Сидоров. — Иркутск : Издательство Иркутского государственного технического университета, 2006. — 102 с.
6. Jalabert L. Aux origines de la génération 1968: Les étudiants français et la guerre du Vietnam / Laurent Jalabert // Vingtième Siècle. Revue d'histoire. — № 55. — 1997. — P. 70.
7. Дубин Б.В. Последнее востание интеллектуалов: [парижский красный май 1968 года — соц. кризис вылившийся в демонстрации] / Борис Владимирович Дубин // Вокруг света. — 2011. — №12. — С. 132-146.
8. Grappin P. Dreyfus-Armand G. La faculté de Nanterre de 1964-1968. Entretien avec Pierre Grappin. P. 104 // Matériaux pour l'histoire de notre temps, 1988 — №1. — P. 100-104
9. Girod de l'Ain B. «Nuit de la liberté» - la Sorbonne / Girod de l'Ain B // Le Monde. — № 7257. — 15 mai 1968.
10. Схивия А. Красный май – 68 [Электронный ресурс] / А. Схивия. — Режим доступа: <http://revolucia.ru/may68.htm> — Дата доступа: 28.09.2013 — Назва з титулу екрану.
11. Зуйкова Е. М. Феминология / Е. М. Зуйкова, Р. И. Ерусланова. — М. : Маркетинг, 2001. — 248 с.
12. Котовская М. Г. Гендерные очерки: история, современность, факты / М. Г. Котовская. — М. : ИЭА РАН, 2004. — 358 с.
13. Арбатова М. Симона де Бовуар: «Второй пол» как поиски жанра [Электронный ресурс] / Мария Арбатова. — Режим доступа: <http://www.arbatova.ru/publication/5.html> — Дата доступа: 26.07.2013 — Назва з титулу екрану.
14. Бовуар С. де. Трансатлантический роман. Письма к Нельсону Олгрэну. 1947-1964 / Симона де Бовуар. — М. : Искусство, 2003. — 616 с.
15. Зонина Л. А. Тропы времени: заметки об исканиях французских романистов (60-70 гг.) / Л. А. Зонина. — М. : Художественная литература, 1984. — 263 с.
16. Бовуар С. де. Друга стаття / Симона де Бовуар. — К.: Основи, Т.2. — 1994. — 392 с.
17. Бовуар С. де. Друга стаття / Симона де Бовуар. — К.: Основи, Т.1. — 1994. — 390 с.
18. Айвазова С. К истории феминизма [Электронный ресурс] / Светлана Григорьевна Айвазова. — Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/072/176/1217/16-Ajvazova.pdf> — Дата доступа: 13.09.2013 — Назва з титулу екрану.
19. Шулер М. Заявляємо наші права / Маргарет Шулер. — К., 1996. — 192 с.

20. Агеева В. А. Сегодня «я – феминистка» может сказать лишь интеллектуалка [Електронний ресурс] / В. А. Агеева. — Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2013/03/7/122899/> — Дата доступу: 05.10.2013 — Назва з титулу екрану.
21. Арзаканян М. Ц. История Франции / М. Ц. Арзаканян, А. В. Ревякин, П. Ю. Уваров. — М.: Высшее образование, 2005. — 474 с.
22. Арзаканян М. Ц. Подвиг во имя Франции [генерал Ш.де Голль] / М.Ц. Арзаканян // История. — 2006. — №2. — С. 6-18

Власова А. Ю. Становление женского движения Франции в шестидесятые годы XX ст.

Статья посвящена вопросам формирования женского движения, идейным и теоретическим истокам философии французского феминизма «второй волны». Рассматриваются условия, в которых женское движение прошло этап своего становления. Раскрываются его особенности как части социальнодвижущей силы французского общества шестидесятых гг. XX ст. в условиях социального кризиса. Устанавливаются главные задачи деятельности женского движения, социально-политическая теория.

Ключевые слова: «вторая волна» феминизм, женское движение, общество, социальное движение, социальный кризис, Франция.

Vlasova A. Yu. The formation of the women's movement in France in the sixties of the XX century

The article is devoted to the issues of formation of the women's movement, the ideological and theoretical roots of the philosophy of the French second wave of feminism. Discusses the conditions under which the women's movement passed the stage of its formation. Reveals its features, as part of a social and driving force of the French society of the sixties of the twentieth century in conditions of social crisis. Author make an effort to establish main objectives of the women's movement and socio-political theory.

Keywords: France, «second wave» of feminism, social movement, society, social crisis, women's movement.

УДК 94:[33+32](497. 2)“1985/1989”

П. М. Щербань, Т. Ю. Щербань

СПРОБИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ В БОЛГАРІЇ У 1985–1989 рр.: РОЛЬ ВНУТРІШНІХ І ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ

У статті характеризуються особливості економічного і політичного розвитку болгарського суспільства в період «реального соціалізму», перетворення Болгарії на привілейованого союзника СРСР і причини кризового стану цієї країни у 1980-ті рр. Автори аналізують спроби здійснення комуністами, на чолі з Т. Живковим, радикальних реформ під час болгарської політики перебудови 1985-1989 гг., суперечливий вплив радянського керівництва на цей процес і причини загострення політичного протистояння в Болгарії в кінці 1989 р.

Ключові слова: Болгарія, Т. Живков, М. Горбачов, радикальні реформи, суспільна трансформація.

Балканська країна Болгарія, як і більшість країн регіону Центральної та Південно-Східної Європи (ЦПСЄ), стала наприкінці 1980-х рр. на шлях модернізації неоліберального характеру. Цьому етапу розвитку передував процес економічної та політичної лібералізації 1985-1989 рр. Майже двадцятип'ятирічний досвід системних суспільних перетворень в Болгарії має низку особливостей і потребує переосмислення. Більш широкі можливості для дослідження цієї проблеми дають нові публікації документальних джерел [1].

За роки, що пройшли з початку антикомуністичних революцій в країнах ЦПСЄ створена солідна історіографія проблем їх виникнення, перебігу, а також подальшої системної трансформації цих країн. Найбільший внесок у їх дослідження зробили російськими істориками з Інституту слов'янознавства РАН у колективних монографіях останнього десятиріччя [2; 3; 4]. Щодо українських дослідників, то найбільш плідно аналізом трансформаційних процесів у Болгарії займалася Мілова М.І. [5].

Мета статті – проаналізувати національні особливості болгарської політики перебудови 1985-1989 рр., вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на її перебіг та підсумки.

До потрясінь революційного характеру Болгарія була підготовлена менше, ніж більшість інших країн регіону ЦПСЄ, оскільки позитивне сприйняття болгарським суспільством соціалістичних цінностей тривало довше, ніж у інших країнах співдружності [3, с.127]. Це пояснювалося тим, що Болгарія в роки соціалістичної модернізації досягла великого прогресу, зробила потужний ривок в економічному розвитку і перетворилася за допомогою СРСР із слаборозвиненої аграрної країни в індустріально - аграрну. Рівень життя болгарського народу став значно більш високим, ніж у міжвоєнний період, він отримав широкі соціальні гарантії, яких ніколи раніше не мав [2, с.410].

Традиційні русофільські настрої болгар, які сформувалися ще в період спільної боротьби проти османського панування на Балканах, уміло використовувалися багаторічним комуністичним лідером Болгарії Тодором Живковим (перший секретар ЦК БКП з березня 1954 р.) для встановлення тісних дружніх відносин з керівництвом СРСР ще за часів М.С. Хрущова, але особливо з Л.І. Брежнєвим.

Поступово Болгарія перетворилася на привілейованого союзника СРСР. Для народногосподарських потреб Болгарія отримувала кредити від СРСР на пільгових умовах, під 2% річних, а їх оплата здійснювалася продукцією побудованих за рахунок цих кредитів підприємств. Протягом багатьох років СРСР